

STRATEGIA

ROZWOJU GMINY

ŻARNÓW

na lata 2000-2010

Opracował zespół w składzie:

Wiktor Macierzyński – *WÓJT GMINY ŻARNÓW*

Bogdan Kubiszewski – *ZASTĘPCA WÓJTA GMINY ŻARNÓW*

Krzysztof Nawrocki – *CZŁONEK ZARZĄDU POWIATU OPOCZYŃSKIEGO*

Żarnów, grudzień 1999 r.

I. Charakterystyka gminy Żarnów

1. Położenie geograficzne i obszar gminy.

Gmina Żarnów położona jest w południowej części powiatu opoczyńskiego, leżącego we wschodniej części nowego województwa łódzkiego.

Rozciągłość liniowa gminy wyraża się wartościami:

- z północy na południe – 13,5 km;
- z zachodu na wschód – 19,0 km;

Łączna długość granic gminy wynosi 92 km.

Graniczy ona z gminami: Paradyż (19,5 km), Białaczów (15,5 km), Końskie (11,0 km), Ruda Maleniecka (14,0 km), Fałków (14,0 km), Przedbórz (0,5 km) i Aleksandrów (17,0 km).

Do gminy należy 49 miejscowości, wchodzących w skład 32 sołectw. Tymi miejscowościami są: Adamów, Afryka, Antonów, Bronów, Budków, Chełsty, Chorzew, Czersko, Dąbie, Dłużniewice, Grębenice, Jasion, Kamieniec, Klew, Klew kol, Ławki, Łysa Góra, Malenie, Malków, Marcinków, Miedzna Murowana, Miedzna Murowana kol, Młynek, Myślubórz, Nadole, Niemojowice Górki, Niemojowice kol, Niemojowice Nowiny, Nowa Góra, Odrowąż, Paszkowice, Paszkowice kol, Straszowa Wola, Tomaszów, Topolice, Trojanowice, Widuch, Wierzchowisko, Zdyszewice i Żarnów. Do końca 1998 roku w gminie było 51 miejscowości. W tym bowiem roku, sąsiadujące z Żarnowem – Dorobna Wieś i Tresta Wesoła, oficjalnie weszły w jego skład.

Położenie gminy wyznaczają następujące współrzędne geograficzne:

- 51° 19' N – kraniec północny (rejon wsi Straszowa Wola – Dorobna Wola – Radwan);
- 51° 11' N – kraniec południowy (rejon wsi Klew – Reczków – Józefów Stary – Brzezie);
- 20° 16' E – kraniec wschodni (rejon wsi Malków – Grabków – Bedlno);
- 19° 59' E – kraniec zachodni (rejon wsi Klew – Reczków – Józefów Stary – Brzezie).

Pod względem fizyczno-geograficznym, obszar gminy wchodzi w skład prowincji: Wyżyny Polskie, podprowincji: Wyżyna Małopolska, makroregionu: Wyżyna Przedborska oraz mezoregionu: Wzgórze Opoczyńskie. Zaliczają się one do antyklinorium świętokrzyskiego, fałdowanego w czasie orogenezy kaledońskiej oraz hercyńskiej. Przez południową część Wzgórz Opoczyńskich (gdzie położona jest gmina Żarnów) przebiega granica tzw. wału metakarpackiego, zbudowanego z wapieni, dolomitów i piaskowców jurajskich, stanowiącego granicę struktur geologicznych.

Pod względem geobotanicznym, obszar należy do Okręgu Koneckiego, leżącego na obszarze Krainy Świętokrzyskiej, w pobliżu granicy z geobotaniczną Krainą północnych Wysoczyń Brzeźnych. Gmina znajduje się w zasięgu występowania jodły pospolitej, klonu, jawora, świerka pospolitego i buka zwyczajnego. Gmina charakteryzuje się wyżynnym krajobrazem z szatą roślinną o cechach podgórskich.

Od Opoczna – miasta powiatowego, Żarnów jest oddalony o 20 km, od Piotrkowa Trybunalskiego odległość wynosi 40 km, od Łodzi - 87 km od Kielc 56 km, a od Warszawy 140 km. Powierzchnia gminy wynosi 14700 ha (140,7 km kw.), z której użytki rolne stanowią 70% (9857 ha), lasy i grunty leśne 22,1% (3112 ha) natomiast pozostałe grunty (wody, drogi, koleje i tereny zabudowane) stanowią 7,9% obszaru.

2. Rzeźba terenu. Charakterystyka warunków wodnych gminy.

Gmina Żarnów jest położona w południowej części Wzgórz Opoczyńskich, stanowiących łagodne przejście z Wyżyny Kielecko – Sandomierskiej ku równinom Mazowsza. Wzgórz Opoczyńskie to występujące na powierzchni utwory jurajskie, tworzące dwie płaskie antykliny, rozdzielone synkliną, którą wypełniają skały wieku kredowego. Żarnowska gmina leży na jednej z tych antyklin, charakteryzującej się obszarem o nierównej konfiguracji. Ten krajobraz nieregularnie porzrzucanych pagórków pochodzenia morenowego, składa się z dolin i wzgórz. Na północy oraz w części centralnej gminy – przeważają doliny, a na wschodzie i zachodzie – wzgórz.

Gmina charakteryzuje się nierówną konfiguracją. W krajobrazie gminy spotkać można wzniesienia o wysokości bezwzględnie ponad 285 m. n.p.m. (Diabla Góra – 285,1 m n.p.m. i Sielecka Góra – 285,6 m n.p.m.) oraz rozległe doliny dwóch różnych rzek w gminie:

- dolina Czarnej Koneckiej leżąca w południowej i zachodniej części z najniższym w gminie punktem (188 m. n.p.m.) w rejonie wsi Czersko.
- dolina Wąglanki, leżąca w północno-wschodniej części gminy.

Gmina Żarnów położona jest na obszarze należącym do zlewni dwóch prawobrzeżnych dopływów Pilicy: Czarnej i Drzewiczki. Zlewnia Drzewiczki reprezentowana jest przez rzekę Wąglankę, jej główny lewobrzeżny dopływ. Przez teren gminy, Czarna i Wąglanka płyną po piaskowcach jurajskich, przykrytych gliną zwałową i piaskami akumulacji lodowcowej.

Rzeka Czarna (w odróżnieniu od innych rzek o tej samej nazwie, zwana także Czarną Konecką, Czarną Maleniecką lub Taraską), płynie przez Wyżynę Kielecko – Sandomierską (Płaskowyż Suchedniowski) i Wyżynę Przedborską (Wzgórz Opoczyńskie) na terytoriach województw kieleckiego i piotrkowskiego. Jej długość wynosi 85 km, natomiast powierzchnia dorzecza – 978,4 km kwadratowych. Swe źródła ma usytuowane na wysokości ok. 350 m n.p.m., między Wólką Zychową a Chlewiskami, na płn.-wsch. od Niekłania. Uchodzi do Pilicy, w odległości 5 km na południe od Sulejowa, na wysokości 173 m n.p.m. Średni spadek rzeki wynosi 1,3 %, średni przepływ w pobliżu ujścia – 5,63 metrów sześciennych na sekundę, natomiast rozpiętość wahań stanów wody w dolnym biegu wynosi aż 3,1 m.

Czarna na odcinku ok. 13 km przepływa przez gminę Żarnów, której na długości 2 km (Siedłów – Malenie) jest rzeką graniczną z gminą Fałków. Na teren gminy wpływa na wysokości ok. 200 m n.p.m. i meandrując płynie na długości 6 km w kierunku zachodnim, czyniąc niezwykle atrakcyjnymi okolice wsi Adamów, Malenie, Siedłów, Młynek i Ławki. W pobliżu rozległej terasy, zwanej Fryszerka – Błonie, porośniętej łąką i poprzecinanej dziesiątkami rowów, rzeka zmienia swój kierunek na północny. Płyne w tym kierunku obok wsi Ruszenice, Klew, Skórkowice i Chorzew. Czarna ma charakter rzeki tworzącej liczne meandry, pływizny, wyspy, rozlewającej się szeroko wśród łąk (Skórkowice – Czersko), a gdzie indziej podcinającej wysokie i porośnięte lasem brzegi (Siedłów). Dolina Czarnej wypełniona jest bujną roślinnością szuwarową, torfowiskową, łąkową, zaroślową i leśną, stanowiącą niezastąpione refugium (ostoja, miejsce schronienia) dla bogatej fauny, zwłaszcza ptaków. Na odcinku od Siedłowa do Skórkowic, rzeka tworzy liczne starorzecza i mokradła. Koryto rzeki osiąga szerokość od 10 do 55 metrów. Na obszarze gminy Żarnów, rzecze towarzyszą znaczne kompleksy leśne, składające się przeważnie z drzewostanu sosnowego.

Czarna należy do najlepiej zachowanych, czystych rzek regionu. Ma charakter rzeki podgórskiej. Przed laty była jedną z „najpracowitszych” rzek Zagłębia Staropolskiego, gdyż dostarczała energii wielu zakładom przemysłowym, usytuowanym m.in. w Nieklaniu, Stąporkowie, Sielpi Wielkiej, Rudzie Malenieckiej, Maleńcu, Machorach i Kołońcu.

Rzeka zasila liczne stawy, z których najbardziej znany w Maleńcu, o powierzchni 16 ha, istniał już w czasach historycznych. Jest on jednak stosunkowo niewielki w porównaniu z innymi, okolicznymi zbiornikami wodnymi. Powierzchnie stawów w rejonie Rudy Malenieckiej i Cieklińska (stawy „Czapla”, stawy doświadczalne) oraz w okolicach wsi Koliszowy (stawy „Praga”) przekraczają powierzchnię 100 ha, stawy w Kołońcu mają obszar 50 ha, natomiast w okolicach wsi Siedlów – 30 ha.

Na obszarze gminy Żarnów w rejonie – wspomianej wcześniej – terasy zalewowej Fryszerka – Błonie, do Czarnej wpływa rzeka Barbarka, będąca jej największym lewobrzeżnym dopływem. Długość Barbarki wynosi 20 km, natomiast powierzchnia jej dorzecza sięga 111 km². Okolice wsi Malenie – Kołonec, łączy odnoga głównego koryta rzeki, nosząca zagadkową nazwę „kanał Ulgi”. Prawobrzeżne dopływy – strumienie, mające swe źródła na terenie gminy Żarnów (rejon Sielca i Chełst) nie posiadają oficjalnej nazwy. Ponadto biegowi Czarnej towarzyszy bardzo gęsta sieć rozmaitych cieków, potocznie określanych mianem rowów. Owe młaki i strugi mają jednak niewielką długość, sięgającą najwyżej kilku kilometrów.

Drzewiczka jest rzeką o długości 81,3 km i dorzeczu równym 1082,9 km², wypływającą z wysokości 248 m n.p.m. na tzw. Garbie Gielniowskim, koło wsi Kacprów. Rzeka uchodzi do Pilicy w Nowym Mieście nad Pilicą, na wysokości 130 m n.p.m.

Największym lewobrzeżnym dopływem tej rzeki jest Wąglanka, tocząca swe wody z piaskowców triasowych koło miejscowości Nowe Brody, położonej tuż obok administracyjnych granic Końskich, na wysokości 240 m n.p.m. Uchodzi do Drzewiczki w Opocznie, na wysokości 177 m n.p.m. Powierzchnia jej dorzecza wynosi 289,7 km², a długość rzeki – 50,4 km. Prawie na całej swej długości, Wąglanka tworzy liczne meandry i przepływa w kierunku północnym, poprzez zabagnione obszary, pocięte siecią rowów melioracyjnych. Środkowa część biegu rzeki, o długości 12 km, płynie przez terytorium gminy Żarnów. Na obszar gminy wpływa na wysokości 205 m n.p.m. i prowadzi swe wody obok wsi Soczówki, Niemojowice Nowiny, Niemojowice Górki, Nadole i Miedzna Murowana. Z wyjątkiem rejonu wsi Niemojowice Górki – Nadole, rzeka Wąglanka stanowi granicę żarnowskiej gminy z gminami Końskie i Białaczów. W okolicach przysiółka Modrzewina, na wysokości ok. 190 m n.p.m. rzeka opuszcza granice gminy.

W latach 1974 – 1979, w dolinie rzeki Wąglanki, w obrębie wsi Miedzna Murowana – Ossa Białaczowska, kosztem ówczesnych 42 mln złotych wybudowano zalew, będący drugim co do wielkości (po Zalewie Sulejowskim na Pilicy) zbiornikiem zaporowym w województwie piotrkowskim. Budowało go Rejonowe Przedsiębiorstwo Melioracyjne w Końskich. Zalew posiada zaporę czołową, mającą długość 520 m i boczną, o długości 920 m. Woda magazynowana w zbiorniku, przeznaczona jest przede wszystkim dla potrzeb nawadniania użytków zielonych w dolinach rzek Wąglanki i Drzewiczki. Cała powierzchnia zalewu, noszącego oficjalną, urzędową nazwę „Wąglanka – Miedzna”, należy do terytorium gminy Żarnów. Pojemność zalewu przy rzędnej piętrzenia wody 195,75 m n.p.m., wynosi 3,8 mln m³ wody. Jednak jego maksymalna objętość może być większa i teoretycznie może osiągnąć 4,16 mln m³ wody. Powierzchnia lustra wody waha się od 175 do 185 ha, a największe piętrzenie może wynosić 6,85 m.

Wody zbiornika ze względu na swe przeznaczenie, winny odpowiadać II klasie czystości. Niestety, nie zawsze tak jest, co odbywa się ze szkodą dla licznych gatunków ryb, zamieszkujących wody zalewu, którymi są m.in. troć jeziorowa, leszcz, płoć, krap, ukleja, karp, lin, szczupak i okoń. Ponadto, powstanie zalewu przyczyniło się do pojawienia wielu

gatunków ptaków, niespotykanych lub sporadycznie występujących w tych stronach. Są to mewy śmieszki, rybitwy, kaczki nurkujące i inne.

Nad zalewem obserwuje się też sporo zjawisk niekorzystnych. Jest to zwłaszcza silna erozja brzegów, spowodowana falowaniem wody płytkiego zbiornika wodnego.

Na obrzeżach zbiornika rozwija się rekreacja. Nad brzegami zalewu znajdują się: stacja harcerska, budynek wczasowy, wodomistrzówka oraz przepompownię. Zalew przyciąga wielu amatorów sportów wodnych i wędkarzy. Stąd też ważnym zadaniem staje się ochrona czystości wody. Rozwój cywilizacji technicznej sprawia, iż wszelkie życie w zalewie (oraz wszystkich rzekach) jest nieustannie narażane na śmiertelne zagrożenie. Intensywne uprawy rolne (nie tylko nad zalewem, ale i nad zasilającą zbiornik rzeką) zużywają duże ilości nawozów sztucznych, które pobudzają nadmierny rozwój glonów, których rozkład doprowadza do niedoboru tlenu w wodzie. Zużywanie coraz większej ilości wody do celów komunalnych i przemysłowych, a następnie (za pośrednictwem rowów i naturalnych obniżzeń terenu) wpuszczanie do rzek nieoczyszczonych ścieków, wprowadza do nich szkodliwe związki chemiczne i bakterie. Często dzieje się tak na skutek nie szczelności szamb przydomowych, za wiedzą (!) lub niewiedzą użytkowników. Ścieki przeciekają wówczas do warstw wodonośnych i płyną, siłą grawitacji zasilając najbliższe rzeki.

Na terenie gminy występuje kilka lewobrzeżnych dopływów Wąglanki, bezimiennych cieków osiągających długość 5 – 6 km, płynących równoleżnikowo z zachodu na wschód. Nad jedną z tych strug, noszącej nazwę Scepa, leży Żarnów. Nazwa strugi pochodzi z czasów historycznych, kiedy określana była również mianem „strumienia Sczepe”. Przed wiekami Scepa, będąca o wiele bardziej wartkim (niż obecnie) strumieniem, zasilala w wodę fosę żarnowskiego, średniowiecznego zamku.

Granice działu wodnego Czarnej i Wąglanki, wyznaczają wzniesienia wschodniej części gminy Żarnów. Wododział przebiega przez Górkę Wierzchowskie (wchodzące w skład wsi Wierzchowisko), Grębenice, Łysą i Nową Górę, Sielecką Górę (obok Diablej Góry, jednego z dwóch najwyższych wzniesień Wzgórz Opoczyńskich, mierzących 285 m n.p.m.) oraz grunty wsi Tresta, Pilichowice, Trojanowice, Topolice i Straszowa Wola, pozostawiając w dorzeczu Wąglanki Żarnów. Stwierdzić zatem należy, iż około 70 % terytorium gminy Żarnów należy do zlewni rzeki Czarnej, a około 30 % - rzeki Wąglanki.

Na terenie gminy brak jest jezior naturalnych. Występują tu jedynie niewielkie zbiorniki sztuczne, powstałe w wyrobiskach po eksploatacji piaskowców lub poprzez spiętrzenie niektórych cieków. Są one najczęściej wykorzystywane do hodowli ryb.

Wody podziemne, stanowiące podstawę zaopatrzenia ludności w wodę pitną, występują na terenie gminy w skałach różnego wieku, na różnych głębokościach i w różnych warunkach.

Doliny dwóch rzek: Czarnej i Wąglanki, przepływających przez gminę Żarnów, biegną ku zachodowi (rzeka Czarna na odcinku od Adamowa do Ruszenic) i północy (rzeka Czarna od Ruszenic do Siucic i rzeka Wąglanka na całej swej długości w obrębie gminy).

Najwybitniejszy rys rzeźbie gminy Żarnów nadaje jednak przede wszystkim dolina Czarnej. Ta dosyć rozległa (1 – 2 km) i stosunkowo głęboka dolina, wydaje się być przewodnią formą wklęsłą gminy. Jeden ze wschodnich dopływów Czarnej (mający źródła na gruntach wsi Sielec, na dziale wodnym z Wąglanką, a przepływający przez Władysławów [Kozłowy], Myślubórz i na północ od wsi Widuch) wraz z drugim dopływem (płynącym od Marcinkowa i Chełst na południe) obejmują wzgórze, określane potocznie mianem *Skaty Ruszenickiej* i stanowią naturalną granicę największych kompleksów leśnych w gminie. Ciekawe, że przestrzeń ograniczona przez Czarną i wymienione, bezimienne dopływy, jest całkowicie pozbawiona wód powierzchniowych. Prawdopodobnie brak cieków jest wynikiem

działania tzw. leja depresyjnego, spowodowanego wzmożoną eksploatacją piaskowca na tych terenach.

W dolinie Czarnej znajduje się również najniżej położone miejsce w żarnowskiej gminie. Znajduje się ono w okolicach wsi Czersko, na wysokości 188 m n.p.m. Z powyższego wynika, że różnica wysokości punktów ekstremalnych gminy Żarnów wynosi 97 metrów.

Doliny te charakteryzują się stosunkowo dużą rozległością (1-2 km), a więc dużą zdolnością akumulacyjną wód powierzchniowych. Stwarza to naturalne warunki do budowania na tych rzekach dużych zbiorników wodnych, przy stosunkowo niewielkich nakładach finansowych na obiekty hydrotechniczne towarzyszące tym zbiornikom.

Przykładem wykorzystania takiego ukształtowania doliny rzeki Wąglanki jest wybudowany w połowie lat 70-tych zbiornik retencyjny "Wąglanka-Miedzna" o powierzchni 175 ha lustra wody położony na gruntach wsi Miedzna Murowana i Ossa Białaczowska.

3. Warunki geologiczne terytorium gminy Żarnów.

Na terenie gminy Żarnów występują liczne serie skał piaskowcowych pochodzenia lodowcowego z ery mezozoicznej. Nad nimi zalega seria skał luźnych, czwartorzędowych, pochodzenia lodowcowego. Pomiedzy tymi dwiema seriami, występują śladowo osady z okresu trzeciorzędowego, wytworzone w warunkach sedymentacji lądowej i jeziornej. Można pokusić się zatem o stwierdzenie, iż na obszarze gminy występują jedynie osady czwartorzędowe (holoceńskie i plejstocieńskie) oraz mezozoiczne (jurajskie). Mezozoiczne osady kredowe występują w północnej części Wzgórz Opoczyńskich, a triasowe – na południe od Żarnowa, w rejonie Rudy Malenieckiej, Falkowa i Radoszyc.

Serię skał mezozoicznych (225 – 65 mln lat) należy określić mianem fundamentu, na którym później wytworzyły się pozostałe elementy współczesnej budowy geologicznej i rzeźby terenu. Jurajskie piaskowce, odznaczające się znaczną zwięzłością, przetrwały długotrwałe procesy niszczące i obecnie są widoczne jako kopulaste wzgórza, zwiastujące przejście od nizin Polski centralnej do wyżyn Polski południowej. W okresie trzeciorzędowym (65 – 2 mln lat), powierzchnia mezozoiku została nieco przekształcona wskutek deformacji tektonicznych oraz procesów niszczących.

Podczas zlodowacenia środkowopolskiego, lądolód w stadium maksymalnego zasięgu dotarł do północnego obrzeżenia Gór Świętokrzyskich, w rejon Końskich i Przysuchy, pozostawiając w jego brzeżnej strefie okazałe pagórki morenowe i powierzchnie teras kemowych. Owe pagórki to Wzgórza Koneckie z kulminacjami sięgającymi 400 m n.p.m. Na obszarze obecnej gminy, modelowanym przez lodowiec, wytworzyły się pagórkowate i równinne obszary moreny dennej, zbudowane z gliny zwałowej. Pomiedzy czwartorzędowymi, gliniastymi obszarami moreny dennej, znajdują się liczne wychodnie skał litych, eksploatowane na przestrzeni dziejów. Zachowało się wiele regionalnych nazw tych wychodni, np. *Skala, Na Skale, Na Skalce* itp.

Od powierzchniowego różnicowania osadów zależą typy i rodzaje gleb, warunkujące rozwój gospodarki rolnej. Ma ona największy związek z zasobnością w wody podziemne. Od dostępności do tych wód zależny był do niedawna rozwój osadnictwa. Jeszcze na początku XX wieku, obszary położone na dziale wodnym Czarnej i Wąglanki, gdzie pierwszy poziom wody podziemnej pojawiał się dopiero na głębokości ok. 30 metrów, pozostawały słabo zasiedlone.

W kilku miejscach na terenie gminy (rejon Tresty, Pilichowic, Zdyszewic i Diablej Góry) na utworach pochodzenia lodowcowego, wytworzyły się pola piasków eolicznych lub pagórki wydymowe. Niektórym z tych form towarzyszą niecki deflacyjne, wypełnione torfem lub wodą. Lokalnie proces przeobrażania form wydymowych w gminie trwa nadal, szczególnie tam, gdzie uprzednio usunięto pokrywą roślinną, na przykład przez wycięcie lasu. Ciekawostką stanowi fakt, że jednej z miejscowości w gminie, położonej wśród piasków eolicznych, nadano nazwę Afryka, poprzez analogię z piaskami pustyni Sahary, co dowodzi w swoisty sposób autentyczności powyższych rozważań.

W holocenie (ostatnie 10 tysięcy lat) na niektórych obniżeniach terenu, w szczególności w opuszczonych odcinkach dolin rzecznych, powstały duże torfowiska o grubości osadów organicznych 3 – 4 m. Torf do niedawna był eksploatowany i używany jako materiał opały. Obecnie na skutek obniżenia wód gruntowych, spowodowanych powstaniem lejów depresyjnych, dużych torfowisk nie spotyka się na terenie żarnowskiej gminy.

Podłoże gminy zbudowane jest głównie z utworów plejstocieńskich i holoceńskich, a więc tworzące na przeważającym obszarze grunty sypkie, głównie piaski różnoziarniste z domieszką żwirów oraz kamieni i podrzędnie glin. Jedynie w okolicach Żarnowa,

Paszkowic, Grębenic, Sielca i byłej wsi Tresta Wesoła zalegają warstwy utworów jurajskich, wykształconych w postaci margli, ilów i piaskowców oraz iłolupków z domieszką rudy.

W okolicach rzecznych występują sporadycznie obszary torfowisk o niewielkiej grubości osadów.

Na terenie gminy występują złoża surowców mineralnych o znaczeniu krajowym i regionalnym. Są to gliny i ropy ogniotrwałe, łatwo wypalające się od lat eksploatowane dla potrzeb przemysłu, a także piaskowców drobnoziarnistych eksploatowanych dla potrzeb budownictwa i drogownictwa. Stwierdzono także lokalne występowanie kruszywa naturalnego w postaci piasków i żwirów.

4. Warunki glebowe i ich ocena przydatności dla rolnictwa.

Gleby gminy Żarnów są na ogół mało urodzajne, tak jak zresztą w całym Opoczyńskim. Na większości terenów zalegają piaski polodowcowe, o podłożu przepuszczalnym. Występują tu również tzw. szczyrki (piaski z domieszką gliniek) oraz bielice, nadające się głównie pod uprawę żyta, jęczmienia, owsa i ziemniaków. Pozostałe to gleby torfowe, bagienne, mułowo – bagienne i rędziny.

Przed laty, zdecydowana większość gruntów w gminie przypadała na gleby zaliczane do V i VI klasy bonitacyjnej (62%), natomiast pozostałe grunty, kwalifikujące się do wyższych klas bonitacyjnych (35,6% - gleby klasy IV; 2,4% - klasy III) wymagały jednak uregulowania stosunków wodnych.

Według ostatnio przeprowadzonych przez Urząd Gminy w Żarnowie badań i analiz (w 1999 roku), zestawienie użytków rolnych, będących w posiadaniu rolników indywidualnych wg klas bonitacyjnych, przedstawia się następująco:

1. grunty klas IIIa i IIIb – 196,85 ha (2,3%)
2. grunty klas IVa i IVb – 3.190,07 ha (37,7%)
3. grunty klasy V – 2.933,77 ha (34,7%)
4. grunty klasy VI – 2.053,58 ha (24,3%)
5. nieużytki – 76,25 ha (0,9%)

RAZEM – 8.450,50 ha (100%)

6. grunty zarządzane przez AWRSP – 855 ha
7. grunty w zarządzie państwa i samorządu – 522 ha

OGÓLEM – 9.857 ha

Warunki do rozwoju rolnictwa w gminie są słabe. Mimo korzystnego klimatu lokalnego o warunkach rozwoju decydują także: warunki glebowe (bonitacja gleb), stosunki wodne gruntów i rozdrobniona struktura gospodarstw indywidualnych.

Użytkowanie gruntów na koniec 1998 roku przedstawiało się następująco:

POWIERZCHNIA OGÓLEM: 14.070 ha – 100%

Użytki rolne: 9.857 ha – 70,06%

w tym

grunty orne: 7.793 ha – 55,40%

sady: 55 ha – 0,40%

łąki i pastwiska: 2.009 ha – 14,29%

Lasy i grunty leśne: 2.163 ha – 15,37%

Pozostałe grunty i nieużytki: 2.050 ha – 14,57%.

Struktura gospodarstw indywidualnych przedstawia się następująco:

WIELKOŚĆ GOSPODARSTWA (w ha)	LICZBA GOSPODARSTW	UDZIAŁ %
OGÓLEM	2350	100,00
do 2 ha	736	31,3
2 – 5 ha	905	38,5
5 – 10 ha	561	23,9
pow. 10 ha	148	6,3

Średnia wielkość gospodarstwa indywidualnego wynosi ponad 5,5 ha.

Miejscowe gleby od dawna słynęły ze swej nieurodzajności, co w przeszłości niejednokrotnie znajdowało swe odbicie w twórczości ludowej. Krąży tu nawet opowieść, że szatan kusząc Chrystusa bogactwem różnych krain świata, zasłonił Opoczyńskie, gdyż wstydział się tutejszego ubóstwa. Powszechnie jest tutaj znane również przysłowie: „Opoczyńskie kraje – korzec siejesz, kopę zbierasz, kopa korzec daje”. Ponadto przed wiekami uważano, że tutejsze nieurodzajne ziemie dają takie plony, że „ziarno za ziarno, słoma za robotę, a plewy darmo”.

Licząca 14070 ha powierzchnia gminy Żarnów, ma charakter wybitnie rolniczy. Użytki rolne w 1995 roku zajmowały 9857 ha, co stanowiło około 70% obszaru gminy. Pozostałe 30% zajmowały lasy i grunty leśne (3112 ha) i pozostałe grunty, takie jak nieużytki, grunty pod zabudowaniami, drogami, wodami i inne (1103 ha). Fakt, iż procentowy udział użytków rolnych w ogólnej powierzchni województwa był nieco niższy i wynosił 62,6%, świadczy dobitnie o rolniczym charakterze gminy. Spośród 9855 ha użytków rolnych, 7157 ha zajmowały grunty orne (72,6%), 1265 ha – łąki (12,8%), 1298 ha – pastwiska trwałe (13,2%), natomiast zaledwie 135 ha – sady (1,4%). Z ogólnej liczby 9855 ha użytków rolnych, 8495 ha (86,2%) jest w posiadaniu indywidualnych gospodarstw rolnych, których w gminie jest 1442. Średnia wielkość gospodarstwa rolnego wynosi zatem 5,9 ha. Ciekawostką może stanowić fakt, iż spośród ogólnej powierzchni lasów i gruntów leśnych w gminie, wynoszącej 3112 ha, aż 1153 ha (37,1%) jest w posiadaniu rolników indywidualnych. Powierzchnia tych lasów, potocznie określanych mianem „chłopskich”, niestety z roku na rok maleje. W województwie piotrkowskim, odsetek prywatnych lasów w stosunku do całej zalesionej powierzchni jest znacznie mniejszy i wynosi 26%.

Strukturę zasiewów w gospodarstwach indywidualnych, po analizie zestawień statystycznych z lat 1975 – 1995, można określić następująco: 55% - żyto, 10% - pszenica, 3% - pszenżyto i 32% - ziemniaki. Na ten profil produkcji, nazywany żytnio – ziemniaczanym, ma największy wpływ niska bonitacja gleb, która sprawia, że prawie wcale nie uprawia się tutaj wysokodochodowych roślin przemysłowych.

Wyjątek stanowi bardzo pracochłonna uprawa waleriany (nazywanej przez rolników *walerianem*), rośliny noszącej fachową nazwę „kozłek lekarski”. Ta bylina lecznicza, rosnąca w miejscach wilgotnych, której kłącza zawierają olejki eteryczne i inne związki lecznicze, jest tutaj uprawiana, sprzedawana agendum „Herbapolu” i przynosi rolnikom pokaźne dochody. Ciekawe, że na początku uprawą waleriany zajmowali się tylko rolnicy zamieszkali w Wierzchowisku i Zdyszewicach. Obecnie uprawiana jest ona w różnych miejscach gminy. Rozpowszechnienie uprawy powoduje jednak, iż czasami podaż przewyższa popyt i ceny – ku niezadowoleniu plantatorów – maleją. Powierzchnia upraw zielarskich w gminie szacuje się na około 300 ha.

Mimo, iż większość miejscowych rolników nie jest zadowolona ze swoich zbiorów, jednak plony 4 zbóż, jak również i ziemniaków, są wyższe niż średnie w byłym województwie piotrkowskim. I tak, średnio z jednego hektara w gminie Żarnów, w połowie lat dziewięćdziesiątych zbierało się 22,9 kwintali żyta (województwo – 18,7 q); 29,2 q pszenicy (23,3 q); 25,0 q jęczmienia (21,5 q); 28,0 q owsa (17,5 q) oraz 135 q ziemniaków (126 q). Podane liczby są jednak bardzo niskie, gdy porówna się z nimi plony osiągnięte np. przez wysokotowarowe rolnictwo wielkopolskie.

Analiza zebranych plonów z 1 ha w 1998 roku, pokazała iż na wsi pogłębia się kryzys i recesja. W 1998 roku plony kształtowały się następująco:

zboża ogółem – 21,0 q (w 1992 r. – 24,3 q)
w tym:
pszenica – 25,0 q (w 1992 r. – 29,2 q)
żyto – 19,0 q (w 1992 r. – 22,9 q)
jęczmień – 21,5 q (w 1992 r. – 25,0 q)
owies – 22,0 q (w 1992 r. – 28,0 q)
ziemniaki – 104 q (w 1992 r. – 135 q)

W ostatnich latach, będących dla rolnictwa nieustannym okresem recesji, zmniejszyła się znacznie liczba zwierząt gospodarskich w gminie. Zresztą zarówno jakość gleb, jak i wielkość pogłowia zwierząt, nie jest również wysoka w byłym województwie piotrkowskim. Pod względem jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej, województwo to zajmowało dopiero 44 lokatę w kraju. Na wielkość wskaźnika największy wpływ ma właśnie jakość gleb ale również i rzeźba terenu, warunki klimatyczne i warunki wodne środowiska.

W produkcji zwierzęcej dominuje hodowla bydła (mleko), a stale i systematycznie spada tucz trzody chlewnej.

Zadania obsługi produkcji rolnej po Spółdzielni Kółek Rolniczych i Gminnej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska”, przejęły podmioty prywatne i Okręgowa Spółdzielnia Mleczarska w Końskich. Ważną pozycję w obrocie towarowym w rolnictwie stanowi miejscowe targowisko.

Na terenie gminy występuje deficyt wód gruntowych, prawdopodobnie wynikający z faktu istnienia tzw. lejów depresyjnych i braku melioracji.

Grunty zmeliorowane zajmują obszar 984 ha i stanowią ok. 10% powierzchni użytkowej gminy i dotyczą zarówno gruntów ornych, jak i użytków zielonych, z czego gruntów ornych jest 482 ha, a użytków zielonych – 502 ha. Stwierdzić należy, iż przynajmniej połowa użytków rolnych wymaga melioracji i regulacji stosunków wodnych. Faktycznie areal gruntów zmeliorowanych jest nieco większy. Jeszcze w drugiej połowie XIX wieku, dokonano zdrenowania ziem dworskich w Dłużniewicach, w 1913 roku – w Paszkowicach, natomiast w 1916 roku – w Myśliborzu. Zastanawiającym jest fakt, iż niektóre urządzenia melioracyjne na tych terenach funkcjonują lepiej od tych, założonych po II wojnie światowej.

Według nomenklatury, obowiązującej gleboznawców, na terytorium gminy występują następujące rodzaje gleb:

1. Gleby brunatne – wytworzone z różnych glin pochodzenia wodnego oraz z glin wietrzeniowych
2. Gleby luźne, wytworzone z piasków
3. Gleby słabo gliniaste, wytworzone z piasków
4. Gleby gliniaste, wytworzone z piasków
5. Gleby lekkie i średnie, wytworzone z glin zwałowych
6. Gleby wytworzone z utworów pyłowych, pochodzenia wodnego
7. Czarne ziemie, wytworzone z piasków
8. Gleby mułowo – bagienne (mułowo – błotne)
9. Gleby torfowe, wytworzone z torfów torfowisk niskich – dolinowych i niedolinowych
10. Mady rzeczne – lekkie, średnie i ciężkie
11. Gleby szkieletowe – początkowego stadium rozwoju o niewykształconym profilu (wytworzone ze skał osadowych)

Gleby gminy Żarnów są na ogół mało urodzajne, tak jak zresztą w całym Opoczyńskim. Na większości terenów zalegają piaski polodowcowe, o podłożu

przypuszczalnym. Występują ty również tzw. szczyrki (piaski z domieszką gliniek) oraz bielice, nadające się głównie pod uprawę żyta, jęczmienia, owsa i ziemniaków. Pozostałe to gleby torfowe, bagienne, mułowo-bagienne i rędziny.

Na obszarze gminy najczęściej występują następujące typy gleb:

- brunatne, w niewielkim stopniu bielcowe oraz czarne ziemie zaliczane do IIIa i b klasy bonitacji, jako najlepsze dla rolniczej produkcji. Występują jednak w niewielkich kompleksach i różnych miejscach gminy, najwięcej w okolicach Żarnowa, Trojanowic, Dorobnej Wsi, Dłużniewic, Skórkowic, Miedznej Murowanej i Straszowej Woli.
- bielcowe, wytworzone z piasków i glin spiaszczonych oraz ilów; oceniane jako dobre dla wszystkich upraw zbożowych i pastewnych, zaliczane do IVa klasy bonitacji. Wymagają jednak poprawy struktury i warunków wodnych.
- bielcowe i pseudobielcowe, wytworzone z piasków naglinionych i naiłowych; ocenione jako średnie dla upraw zbożowych, klasy bonitacji IVb.
- bielcowe i pseudobielcowe, wytworzone z luźnych piasków i żwirów, zajmujące największą powierzchnię upraw rolnych. Zaliczone są do kompleksu słabego żytnio-lubinowego, klasy bonitacji V i IV.

Przedstawione warunki glebowe potwierdzają występującą przewagę kompleksów słabych, łatwo przepuszczających wody opadowe, charakteryzujące się dużym zróżnicowaniem poziomu wód gruntowych (od 0,5 – 1,5 m w okolicach rzecznych, do 2 – 4 metrów na pozostałych terenach) tworzą ograniczoną bazę do produkcji rolnej w gminie. Jest ona zbliżona do warunków, które z niewielkimi wyjątkami na ogół występują na terenie całego powiatu opoczyńskiego.

Intensyfikacja produkcji rolnej uwarunkowana jest wyższym nawożeniem, powiększeniem nakładów na uregulowanie stosunków wodnych w gminie i zwiększonymi nakładami agrotechnicznymi.

5. Lasy w gminie Żarnów. Szata roślinna i świat zwierząt.

Gmina Żarnów zalicza się do średniozalesionych. Powierzchnia lasów i gruntów leśnych w gminie wynosi 3112 ha (31,12 km²), tj. 22,1%, w większości zarządzanych przez Administrację Lasów Państwowych – Nadleśnictwa Opoczno i Przedbórz. W posiadaniu rolników indywidualnych jest 1153 ha (11,53 km²), co stanowi 37,1% ogółu.

Lasy w gminie Żarnów zajmują powierzchnię 3112 ha, co stanowi 22,1% obszaru gminy. Niestety, ów stosunek powierzchni lasów i gruntów leśnych do ogólnej powierzchni gminy, jest niższy od średniej wojewódzkiej, wynoszącej 27,7%. Obszar żarnowskich lasów stanowił 1,8% ogółu lasów w województwie piotrkowskim i plasował gminę na dość odległym 26 miejscu w byłym Piotrkowskim. Żarnowianie z zazdrością na mieszkańców innych gmin Opoczyńskiego, gdzie lasów jest znacznie więcej i niejednokrotnie ich powierzchnia przekracza połowę wielkości gminy. I tak w gminie Białaczów lasy stanowią 37,4% powierzchni ogólnej, w gminie Fałków – 45,3%, w gminie Poświętne – 57,4% a w gminie Inowódz – 59,3%. Wymienione gminy to prawdziwe „zielone płuca” regionu.

Żarnowskie lasy występują głównie w środkowej i południowej części gminy oraz w rejonach wsi Klew, Sielec, Pilichowice, Dłużniewice, Nadole, Niemojowice, Wierzchowisko i Jasion. Istniejące lasy są pozostałościami dawnej Puszczy Pilickiej, we wczesnym średniowieczu łączącej się z prastarą i owianą licznymi legendami Puszcza Świętokrzyską. Przez obszary puszczańskie, w kierunku Pilicy, ongiś toczyło swe wody bardzo wiele rzeczek, przedzierających się miejscami przez bagna, wąwozy i rozlewiska. W puszczy przeważały dęby i sosny. Żyły w niej m.in. niedźwiedzie, tury, łosie, jelenie i bobry. Jej mieszkańcy zajmowali się bartnictwem i łowiectwem. Do stopniowego wyniszczenia puszczy, przyczyniło się przede wszystkim osadnictwo żarowe, a później – hutnictwo żelaza, oparte na węglu drzewnym.

Na terytoriach Wzgórz Opoczyńskich, leżących na obszarze Krainy Świętokrzyskiej, według analiz prowadzonych przez biologów, 80% wszystkich lasów to wyłącznie drzewostan sosnowy. Ponadto występują tutaj dęby, graby, osiki, jesiony, brzozy, wierzby, świerki, jodły i modrzewie. W tzw. podszycie znajduje się jałowiec, jarzab, kruszyna, tarnina, leszczyna, czeremcha, trzmielina i bez. Natomiast w najniższych partiach lasu występuje m.in. borówka czernica, borówka bagienna, żurawina błotna, bagno, poziomka, jeżyna, malina, wrzos, żarnowiec, zawilec gajowy, przylaszczka, widłak, mchy i paprocie.

Poza tym, w krajobrazie otwartym, z drzew i krzewów występują najczęściej: modrzew polski, lipa drobnoziarnista i wielkolistna, klon zwyczajny, jawor srebrzysty, jesionolistny, dąb szypułkowy, bezszypułkowy i czerwony, jesion wyniosły, wiąz górski, szypułkowy i polny, kasztanowiec, topola czarna, niekłańska i biała, wierzba krucha i purpurowa, iwa i rokita, olcha czarna, grusza polna, morwa biała, kalina koralowa, śliwa tarnina, głóg i ligustr pospolity.

Zadrzewień śródpolnych w regionie jest dosyć dużo. To dobrze, bowiem pełnią one bardzo ważne funkcje ochronne. Zasięg zadrzewień powoduje ograniczenie transpiracji roślin uprawnych oraz zmniejszenie parowania gleby, co w konsekwencji przyczynia się do zwiększenia zapasów wody w glebie, a tym samym do wzrostu plonów rozmaitych roślin. Są one ponadto oazą dla dziko żyjących, drobnych zwierząt, ptaków i owadów, które pełnią pożyteczną rolę wobec ochrony naturalności ekosystemów biocenotycznych.

Spośród wszystkich wymienionych drzew, bardzo wiele określanych jest mianem wiekowych. Związane są one z historią regionu i zapewne liczną grupą bezimiennych osób, chroniących owe zabytki przyrody ojczyściej, jako swoje „domowe drzewa”. Bo znaczna część drzew – zabytków przyrody – znajduje się na gruntach prywatnych, dlatego może tylko niewiele spośród nich zyskało ochronę prawną. Nie sposób zrozumieć postępowania ludzi, wycinających prastare drzewa, często opatrzone zresztą tabliczkami „Pomnik przyrody

prawem chroniony”. Wszak drzewa czcili nasi przodkowie, a my dbałością o nie wyrażamy szacunek dla własnej przeszłości i kultury.

Badania flory i fauny dorzecza środkowej Pilicy, w obrębie której leżą Wzgórza Opoczyńskie, prowadzone przez biologów i zoologów z Uniwersytetu Łódzkiego, dostarczają licznych informacji na temat niemal wszystkich grup roślin zwierząt. Badania prowadzone są pod kątem objęcia ochroną prawną obszarów o najwyższych walorach przyrodniczych i wartościach krajobrazowych, a także stanowisk rzadkich gatunków roślin i zwierząt, fragmentów naturalnej szaty roślinnej lasów, torfowisk, muraw oraz cennych pojedynczych obiektów przyrodniczych. Jak dotychczas, tereny gminy Żarnów – choć niezmiernie interesujące – z wyjątkiem rejonów Diablej Góry i Sieleckiej Góry, nie są objęte ścisłą ochroną prawną.

Ze środowiskiem roślin związanych jest interesujący świat zwierząt. Spośród nich najliczniejszą grupę stanowią owady lądowe. Bardzo liczną grupę stanowią ptaki, wśród których obok pospolitych, występują kruki, puchacze, jarzabki, bociany i inne. Ponadto mieszkają tutaj swoje tokowiska cietrzewie. W żarnowskich lasach żyją także sarny, jelenie, dziki (wyrządzające znaczne szkody w uprawach), lisy oraz zające. Z rzadkich gatunków ssaków wielokrotnie stwierdzono tu obecność łosi wędrownych, daniel, łasic, kun i jeży.

6. Warunki klimatyczne gminy Żarnów.

Według powszechnie znanej wśród geografów, klimatologów i meteorologów klasyfikacji Gumińskiego, Wzgórza Opoczyńskie (w tym gmina Żarnów) znajdują się w łódzkiej dzielnicy klimatycznej. Region jest położony w strefie przejściowej, pomiędzy nizinami a pasem wyżyn. Stosunkowo nieduże zniesienia nie stanowią wielkiej przeszkody dla przepływu mas powietrza różnego pochodzenia. Jest to przyczyną dużej zmienności pogodowej tego obszaru. Dominuje tu wpływ wilgotnych mas powietrza polarno – morskiego oraz polarno – kontynentalnego. Zdecydowanie przeważają wiatry zachodnie i południowo – zachodnie, ale wyraźnie zaznaczają się też wiejące z kierunku wschodniego i północno – wschodniego. Pod względem nasłonecznienia region charakteryzuje się wielkościami średnimi, typowymi dla większości obszarów Polski. Średnia temperatura roczna osiąga tu 7,5°C. Najchłodniejszym miesiącem jest luty, ze średnią temperaturą powietrza -3°C, natomiast średnie temperatury najcieplejszego miesiąca – lipca, zawierają się w granicach od 17° do 18°C. Wyższa niż na terenach nizinnych, jest tu ilość opadów atmosferycznych. Wynoszą one średnio 600 mm rocznie. Dni mroźnych jest tu od 30 do 50 w roku, dni z przymrozkami – średnio od 100 do 118, natomiast pokrywa śnieżna zalega tutaj średnio od 50 do 60 dni. Okres wegetacyjny w regionie trwa średnio 235 dni. Najczęściej rozpoczyna się 5 kwietnia, a trwa do 4 listopada. Jego wartość progową wyznacza izoterma +5°C.

II. Analiza stanu faktycznego i określenie perspektywicznych warunków rozwoju gminy Żarnów.

1. Demografia i zatrudnienie.

Na koniec 1998 roku ludność gminy Żarnów wynosiła 6.994 osoby, w tym 3.421 mężczyzn i 3.573 kobiet. Od 10 lat, średnia gęstość zaludnienia kształtuje się na poziomie 50 mieszkańców na 1 km² i jest jedną z niższych w powiecie opoczyńskim. Od samego początku powstania w gminy (w 1972 roku), obserwuje się stały, ujemny wskaźnik przyrostu naturalnego. Od 10 lat jednak zmniejsza się ujemne saldo migracji, które szczególnie wyraźnie uwidaczniało się w latach 70-tych i dochodziło nawet do 200-300 osób rocznie. Sytuacja taka od kilku lat powoduje stabilizację liczby ludności, choć następuje wyraźna zmiana struktury wiekowej gminy (starzenie się ludności) na niekorzyść oczekiwanych trendów rozwojowych w gminie. Strukturę ludności w gminie Żarnów, przedstawia poniższe zestawienie:

Lata	1980	1990	1993	1.01.1999
Ludność ogółem:	7.673	7.015	7.049	6.994
- mężczyźni	3.752	3.430	3.454	3.421
- kobiety	3.921	3.585	3.595	3.573
Gęstość zaludnienia (1 km ²)	56,0	49,7	50,0	49,6
Przyrost naturalny	+50	+5	-15	-18
Saldo migracji	-198	-99	-70	-32
Zatrudnienie (stan na dzień 30.06. 1999 r.)	na 642	na 341	na 450	na 792

Ludność według wieku przedstawia poniższe zestawienie:

Wiek	1.01.1993r.	1.01.1999r.
0 – 4	534	461
5 – 9	510	530
10 – 14	546	526
15 – 19	465	501
20 – 29	853	728
30 – 39	942	810
40 – 49	758	911
50 – 59	668	684
60 – 64	447	531
65 i więcej	1.372	1.312
OGÓŁEM	7.049	6.994

Liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym wynosi 1892, co stanowi 27% ogółu (wzrost o 1%) w porównaniu do 1993 roku. Natomiast w wieku poprodukcyjnym (kobiety – powyżej 60 roku życia, mężczyźni – powyżej 65 roku) w gminie jest 1525 osób, to jest 22% ogółu. Z powyższego wynika, iż połowa mieszkańców gminy (51%) to ludność w wieku produkcyjnym. Zatrudnienie na terenie gminy w ostatnim czasie znacznie wzrosło. Na dzień 30.06.1999 roku wynosi 692 osoby, co stanowi ok. 10% ogółu populacji i ok. 20% ludności w wieku produkcyjnym. Powyższe zagadnienie ilustrują tabele:

Zatrudnieni w sferze produkcji materialnej: 503 osób

w tym:	
w przemyśle	170
w przetwórstwie rolno-spożywczym	48
w handlu i gastronomii	192
w usługach	93

Zatrudnieni w sferze niematerialnej:**189 osób**

w tym:	
w oświacie	111
w służbie zdrowia	21
w administracji i opiece społecznej	34
w kulturze	3
w bankowości	10
w usługach pocztowych	10

2. Przemysł

Produkcja przemysłowa w gminie koncentruje się przede wszystkim na eksploatacji zalegających w południowej części gminy złóż glin ogniotrwałych, iłów ceramicznych i złóż piaskowców drobnoziarnistych.

Gliny ceramiczne wydobywane są od kilkadziesiąt lat dla potrzeb znanego w kraju i zagranicą producenta płytek podłogowych i ściennych „Opoczno S.A.”. Kopalnia „Żarnów II” – wydobywa metodą podziemną gliny, zalegające na terenie wsi Paszkowice, Wierzchowisko i Grębenice. Roczne wydobycie produkcji wynosi ok. 40 tys. ton. Kopalnia „Chelsty” – uruchomiona w 1994 roku eksploatuje gliny metodą odkrywkową zalegające we wsiach: Chelsty, Antoniów i Jasion. Wydobycie roczne wynosi ok. 100 tys. ton. Średnie roczne zatrudnienie w obu kopalniach wynosi 130 osób, głównie z terenu gminy Żarnów.

Wydobywanie miejscowych piaskowców, zalegających głównie na gruntach dawnej miejscowości Tresta Wesoła (która od 1999 roku weszła w skład Żarnowa), a także wsi Sielec, Dąbie i Ruszenice, prowadzone jest przez cztery zakłady prywatne, które następnie obrabiają je dla potrzeb budownictwa jako kamień budowlany, płytki elewacyjne, elementy kamionkowe, a także na nagrobki.

Wydobycie roczne tych zakładów wynosi szacunkowo kilkanaście tys. m³. Zatrudnienie ogółem wynosi ok. 40 osób.

Rozpoznanie geologiczne gminy potwierdza występowanie złóż gliny i piaskowca także w sąsiednich wsiach, co stwarza możliwości dalszego rozwoju tego rodzaju produkcji przemysłowej.

Do przemysłu lokalnego zaliczyć należy także istniejące obiekty przetwórstwa i produkcji żywności. Są to masarnia z ubojnią w Żarnowie, 5 piekarni (w Żarnowie, Skórkowicach, Miedźnie Murowanej i Straszowej Woli), młyn gospodarczy w Żarnowie i zakład produkcji odzieży dziecięcej w Adamowie. Produkcja ta skierowana jest na zaopatrzenie miejscowej ludności, a także na rynek gmin sąsiednich.

3. Handel i usługi

Działalność handlowa i usługowa w gminie na przestrzeni charakteryzuje się wyraźną dynamiką. Ilość podmiotów działających w handlu i usługach, a także ilość osób zatrudnionych w tych dziedzinach, przedstawiają się następująco:

RODZAJ DZIAŁALNOŚCI	ILOŚĆ PODMIOTÓW	ZATRUDNIENIE
Handel i zaopatrzenie	120	150 osób
Gastronomia	8	42 osoby
Usługi ogółem	93	108 osób
w tym:		
- transportowe	19	20 osób
- budowlane	17	19 osób
- bytowe	57	60 osób
RAZEM:	221	399 osób

Z powyższego zestawienia wynika, iż na przestrzeni minionych 10 lat:

- liczba podmiotów prowadzących handel art. spożywczymi i przemysłowymi oraz na rzecz zaopatrzenia rolnictwa wzrosła czterokrotnie;
- liczba podmiotów, świadczących usługi bytowe dla ludności wzrosła dwukrotnie;
- liczba zakładów gastronomicznych i barów wzrosła czterokrotnie;

Rozwojowi temu sprzyjały m.in. ułatwienia prawne, dotyczące prowadzenia działalności gospodarczej – wprowadzone od 1990 roku, a także fakt, iż przez teren gminy przebiegają ważne szlaki komunikacyjne, po których przez teren gminy odbywa się wzmożony ruch turystyczny i transport towarów.

4. Służba zdrowia

Opiekę zdrowotną mieszkańców w gminie sprawują 2 ośrodki zdrowia w Żarnowie i Skórkowicach. Zatrudniają one podstawowy personel lekarski: 4 lekarzy, 2 dentystów i 5 pielęgniarek. Okresowo zatrudnieni są także inni specjaliści (okulista, neurolog, kardiolog). Ośrodek w Żarnowie prowadzi rehabilitację i analitykę.

Prywatna Apteka w Żarnowie prowadzi zaopatrzenie w leki w pełnym asortymencie.

W drugim półroczu 1999 roku, Ośrodek Zdrowia w Żarnowie uzyskał status Niepublicznego Zakładu Opieki Zdrowotnej i rozpoczął świadczenie usług w oparciu o środki finansowe bezpośrednio skierowane z Kasy Chorych. Liczba zatrudnionego personelu uległa zwiększeniu, poprzez zawieranie kontraktów z Kasą Chorych. W latach przyszłych planuje się zwiększenie zakresu usług medycznych-specjalistycznych i terapeutycznych. Nadmienić także należy, że istniejące obiekty służby zdrowia jak i wyposażenie techniczne oraz sprzęt medyczny są już wyeksploatowane i wymagają remontów i doposażenia.

Na terenie gminy działa Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej, zatrudniający siostry PCK. Zajmuje się on stałą i doraźną opieką nad osobami potrzebującymi pomocy, udziela zasiłków i zapomóg. Koordynuje pracę Gminnej Komisji Przeciwdziałania Alkoholizmowi i współpracuje ze szkołami.

5. Telekomunikacja.

W latach 1997-1999 dokonano olbrzymich nakładów na rozwój światłowodowej sieci telekomunikacyjnej. Nastąpił dynamiczny wzrost ilości abonentów w gminie Żarnów. Docelowe zakończenie inwestycji na terenie gminy planowane jest w połowie 2000 roku. Wówczas to ilość abonentów wynosić będzie 1500 osób. Stworzy to możliwości nieograniczonego dostępu mieszkańców do łączy krajowych i międzynarodowych. Ponadto operatorzy telefonii komórkowej zainstalują trzy przekaźniki w celu wzmocnienia impulsów przesyłanych i odbieranych w naszym w naszym rejonie. Są to PLUS GSM i ERA GSM. Na terenie gminy zamierza wkroczyć ze swymi inwestycjami Pilicka Telefonia.

6. Kultura, sport i rekreacja

Do podstawowych obiektów kultury w gminie zalicza się:

- bibliotekę gminną w Żarnowie z filiami w Skórkowicach i Miedźnie Murowanej. Księgozbiór liczy ponad 35 tys. woluminów. Zainteresowały one razem prawie 800 czytelników stałych;
- domy ludowe w Soczówkach i Antoniowie;
- 6 świetlic wiejskich w budynkach OSP;
- świetlica środowiskowa w Miedznej Murowanej;
- siłownia przy Szkole Podstawowej i Gimnazjum w Żarnowie;
- świetlica socjoterapeutyczna (współ z Izłą Regionalną Towarzystwa Przyjaciół Żarnowa) przy Urzędzie Gminy w Żarnowie;

Zarówno domy ludowe jak i świetlice wiejskie są wykorzystywane okazjonalnie przez miejscową ludność i młodzież. Niedostatek środków finansowych na potrzeby kultury oraz zatracenie funkcji wiejskich animatorów kultury są główną przyczyną okresowego ograniczenia działań w zakresie rozwoju i upowszechnienia kultury na wsi. Na terenie gminy działają stowarzyszenia: Towarzystwo Przyjaciół Żarnowa i Oddział PTTK oraz koła Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej, Związku Emerytów i Rencistów, PCK, TPD i inne.

Działalność sportową organizuje gminna rada LZS i Szkolny Klub Sportowy. Dominującą formą tej działalności jest upowszechnienie sportu masowego, a także rozwijanie indywidualnych i zespołowych zdolności utalentowanej młodzieży. Mimo skromnej bazy sportowej i niewielkich nakładów finansowych na sport, młodzież może poszczycić się osiągnięciami w rywalizacji międzyszkolnej, powiatowej i wojewódzkiej. W ostatnich latach siłami własnymi przygotowano dwa niepełnowymiarowe boiska sportowe, z których być może jedno stanie się profesjonalnie urządzonej stadionem gminnym. W najbliższym okresie zostanie wykonane boisko asfaltowe do piłki koszykowej.

Rekreacja jest obecnie jedną z drugorzędnych funkcji przypisywanych gminie w regionalnym planie zagospodarowania przestrzennego. Jednak ze względu na fakt położenia gminy przy ważnych szlakach komunikacyjnych, funkcjonowanie na terenie gminy dużego zbiornika retencyjnego (175 ha) „Wąglanka- Miedzna” oraz istniejące możliwości wykorzystania dla celów wypoczynku pięknego krajobrazu w dolinie rzeki Czarnej Koneckiej, która prowadzi wody I klasy czystości. Władze gminy tworzą warunki do zwiększenia funkcji rekreacyjno-wypoczynkowej gminy. Obowiązujący miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego zabezpiecza niezbędne tereny na realizację indywidualnej i zbiorowej zabudowy rekreacyjnej.

Plan zagospodarowania przestrzennego gminy Żarnów zabezpiecza również tereny pod budownictwo rekreacyjne, w miejscach spełniających optymalne warunki dla wypoczynku i rekreacji. Dopuszczono realizację zabudowy tego typu we wsiach, mających warunki środowiskowe temu sprzyjające. Zlokalizowane one są w tzw. rejonach: A, B, C i D. W rejonie „A” (Żarnów) przeznaczono na ten cel 1,3 ha w miejscowości Nadole nad Wąglanką, w rejonie „B” (Miedzna Murowana) – 9,8 ha w Miedznej Murowanej, w rejonie „C” (Skórkowice) – aż 33,50 ha w Ruszenicach, Ławkach i Klewie, a w rejonie „D” (Chelsty-Marcinków) – 15,60 ha w Maleniu, Adamowie i Tomaszowie. Ponadto plan dopuszcza realizacją obiektów mieszkalnych o przeznaczeniu rekreacyjnym m.in. w Zdyszewicach, Widuchu, Siedlowie i Myślaborzu.

7. Infrastruktura elektroenergetyczna

Istniejący stan sieci elektroenergetycznej i sieć transformatorów w gminie wymaga zmiennych nakładów finansowych na remonty sieci i zwiększenie mocy transformatorów. Wynika to ze znacznego zamortyzowania się urządzeń budowlanych w latach 60-tych i 70-tych. Prawie połowa sieci n/n podwieszona jest na słupach drewnianych. Wywołuje to częste awarie i przerwy w dostawie energii.

Przez teren gminy przebiega Centralna Magistrala Kolejowa, wybudowana w końcu lat siedemdziesiątych i łącząca Śląsk z Warszawą i portami Trójmiasta. W miejscowościach Siedłów, Myślibórz, Solec oraz w Dorobnej Woli wybudowano w owym czasie wiadukty nad drogami, rzeką Czarną oraz kilkoma innymi ciekami wodnymi. Wzdłuż torów obowiązuje strefa ochrony sanitarnej o szerokości 100 metrów.

W pobliżu zelektryfikowanej linii kolejowej (zwanej w skrócie „CMK”) w Myśliborzu, zlokalizowano stację wysokiego napięcia 110/15 kV, bowiem przez teren gminy przebiega linia wysokiego napięcia 110 kV z wymaganą przepisami strefą ochronną o szerokości 36 metrów. Konieczność istnienia takowej strefy jest dyktowana bardzo silnym polem elektromagnetycznym, powstającym wokół linii podczas przesyłania energii elektrycznej. W strefie nie należy lokalizować zabudowy przeznaczonej do stałego pobytu człowieka, wyklucza się urządzenie terenów rekreacyjnych, lokalizowania parkingów dla pojazdów z zapłonem samoczynnym i iskrowym, budowania magazynów z materiałami łatwopalnymi i wybuchowymi, zraszania upraw rolnych i prowadzenie plantacji roślin wysokopiennych o wysokości 1,8 m.

8. Stan środowiska naturalnego gminy Żarnów.

W regionalnym planie byłego województwa piotrkowskiego, określającym przyrodnicze, społeczne, ekonomiczne i kulturowe warunki przestrzennego zagospodarowania regionu oraz cele i zasady regionalnej polityki przestrzennej, ustalono wymagania i warunki w dziedzinie ochrony środowiska. I tak, oprócz trzech parków krajobrazowych (Przedborski, Sulejowski i Spalsko-Inowłodzki), licznych rezerwatów i pomników przyrody, wyznaczono sześć obszarów chronionego krajobrazu.

Południowo-zachodnią część gminy Żarnów włączono do Piliczańsko-Radomszczańskiego, a północno-wschodni kraniec gminy – do Białaczowskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu. Obszary te utworzono w celu zachowania i wzbogacenia naturalnych wartości przyrodniczych, często unikalnych w skali makroregionu. Tworzą one naturalną osłonę dla najcenniejszych kompleksów przyrodniczych. Winny być one chronione przed różnymi zanieczyszczeniami i utrwalane naturalne formy roślinności.

Ze względu na ochronę środowiska naturalnego przy projektowaniu i realizacji nowych inwestycji, przyjęto zasadę maksymalnego oszczędzania drzewostanów leśnych oraz zieleni wysokiej, w tym głównie starych drzew gatunków rodzimych i introdukowanych, występujących na terenie gminy Żarnów. Wielu mieszkańców gminy wiąże nadzieje na zwiększenie powierzchni lasów właśnie z introdukcją, czyli sprowadzaniem nowych gatunków i odmian drzew z innych terenów, w celu ich zasadzenia na obszarze gminy. Zwłaszcza, że podjęto decyzje o uzupełnieniu istniejących obszarów leśnych przez dodatkowe dolesienia terenów o niskiej bonitacji gleb. Według planistów, licznie występujące tutaj śródleśne enklawy i półenklawy (w ramach wyrównywania granic polno-leśnych) również należy zalesić. Szczególną ochroną należy objąć niewielkie naturalne zbiorniki wodne w lasach – ostoję dzikiej zwierzyny. Wzrastające zagrożenia ze strony przemysłu i urbanizacji powodują, iż wymienione działania należy podjąć jak najszybciej. Regionalny plan zakłada, aby wokół terenów lotniskowych ustanowić tzw. strefy ciszy (zakaz nagłośnień i polowania), które zapewniłoby większy komfort wypoczynku ludzi.

W gminie Żarnów znajduje się rezerwat leśno-krajobrazowy „Diabla Góra” o powierzchni 159 ha. Jest to porośnięte lasem i izolowane wzniesienie (285,1 m n.p.m.) z wychodniami skał piaskowcowych, osobiście urzeźbionych przez naturę. Rezerwat obejmuje szczyty wzniesienia i obszerne części jego zboczy.

Ponadto w żarnowskiej gminie znajduje się rezerwat leśny „Jodły Sieleckie”, którego całkowita powierzchnia wynosi 33,13 ha (w tym powierzchnia leśna – 32,25 ha). Rezerwat powstał po to, aby chronić naturalne stanowiska jodły na granicy jej zasięgu, zachować zbiorowiska leśne i przywrócić naturalny charakter tym fragmentom fitocenozy (zbiorowisk roślin), które mają zaburzoną strukturę oraz chronić stanowiska roślin uznanych za rzadkie i chronione. W celu ochrony wartości krajobrazowych jednostki, wydzielono dwie strefy: parkową krajobrazu kulturowego i krajobrazu kulturowego chronionego. W pierwszej z wymienionych przyjmuje się zachowanie istniejących walorów krajobrazowych, zwłaszcza dla celów rekreacyjnych i uwzględnia zakaz lokalizacji uciążliwego przemysłu. Druga strefa może przyjmować funkcje związane z wszystkimi podstawowymi sposobami użytkowania krajobrazu, nie powodującymi jednak dewastacji otoczenia.

Wspomniane strefy nazywane są ogólnie obszarem opoczyńsko-białaczowskim, w który ochrona dóbr kulturowych dotyczy także kultywowania tradycji regionalnych i nawiązywania do regionalnych form budownictwa ludowego. W województwie piotrkowskim obszar ten zaliczono do V regionu etnograficznego.

9. Gospodarka komunalna i zaopatrzenie wsi w wodę

Gospodarka komunalna

Podstawowe usługi z zakresu gospodarki komunalnej w gminie prowadzone są siłami i środkami Urzędu Gminy.

Gospodarka odpadami bytowymi polega na składowaniu odpadów na wybudowanym na gruntach wsi Pilichowice gminnym wysypisku odpadów, z odpadami poprodukcyjnymi „Opoczno” S.A. - producenta płytek ceramicznych oraz na przejściowym składowisku odpadów bytowych na gruntach wsi Sielec, skąd środkami Urzędu Gminy przemieszczane są na w/w wysypisko.

Dla potrzeb gminy w ogólnym planie przestrzennego zagospodarowania założono na najbliższą przyszłość lokalizację wysypisk na gruntach wsi Skórkowice i Miedzie Murowanej.

Odpady z obiektów użyteczności publicznej, placów, targowiska i obrzeży zbiornika retencyjnego gromadzone są lokalnie do większych zbiorników kontenerowych.

Gospodarka ściekami odbywa się poprzez odprowadzenie ścieków do szczelnych szamb przydomowych, które następnie mają być opróżniane do oczyszczalni zlokalizowanych w sąsiednich miastach.

W 1999 r. rozpoczęto priorytetową inwestycję tj. budowę oczyszczalni ścieków na gruntach Żarnowa. Dokonano wykupu gruntów pod ten cel. Docelowo będzie ona oczyszczać 150 m³ ścieków dziennie. Projekt zakłada możliwość jej rozbudowy – jako gminnej oczyszczalni ścieków. Zatwierdzony w 1998 r. gminny program gospodarki ściekami określa zarówno potrzeby jak i warianty rozwiązań technicznych w tym zakresie. Zakłada się, że w roku 2000 rozpocznie się realizację I etapu tego programu.

Gospodarka cieplna w mieszkaniach zagrodowych i jednorodzinnych źródłem są przyzagrodowe kotłownie lub piece węglowo-koksowe. Poważną pozycję jako źródło ciepła stanowi drewno z własnych lub państwowych lasów. Przez teren gminy przebiega trasa wysokoprężnego gazociągu. Zbudowana przy niej we wsi Topolice stacja redukcyjna gazu stwarza możliwości zgazyfikowania całej gminy.

Aktualnie z gazu korzysta około 160 odbiorców z miejscowości Żarnów, Trojanowice, Topolice położonych wzdłuż 11 km gazociągu wybudowanego od stacji redukcyjnej na początku lat 90-tych.

Obecnie ze względu na brak środków finansowych w gminie i u odbiorców indywidualnych proces gazyfikacji gminy został przerwany. Coraz powszechniejsze staje się wykorzystanie gazu butlowego dla potrzeb komunalnych w gminie.

Komunikacja w gminie zorganizowana jest przez Przedsiębiorstwo Państwowe PKS. Ze środków transportowych PKS korzysta młodzież dojeżdżająca do szkół ponadpodstawowych oraz mieszkańcy zatrudnieni w zakładach sąsiednich miast. Nasycenie tymi środkami nie jest jednak zadawalające, szczególnie od czasu zlikwidowania zakładowego transportu pracowników.

Zaopatrzenie wsi w wodę.

Wody powierzchniowe w gminie prowadzone są głównie przez dwie rzeki: Czarną Konecką w części zachodniej gminy z jest niewielkimi okresowymi dopływami oraz Wąglankę przepływającą przez wschodnią część gminy, na której wybudowano zbiornik retencyjny w Miedzie Murowanej i Ossie gm. Białaczów.

Wody powierzchniowe nie przewidywane są jako źródło wody pitnej. Ocenia się, że gmina okresowo (okres suszy) odczuwa niedostatek wód powierzchniowych to wyraźnie daje wpływa na wyniki produkcji rolnej.

Wody podziemne są głównie źródłem wody pitnej, a jeżeli tak się nie dzieje to tylko dlatego, że nie zakończone zostało wodociągowanie gminy.

W 1999 r. funkcjonują 4 udokumentowane ujęcia wody:

Żarnów – wykonane 2 studnie głębinowe w 1966 r. kat B. wydajność nie przekracza 30m³/h, pracuje na zmianę jedna studnia, dodatkowo wybudowany jest zbiornik wyrównawczy Q=50m³. Woda posiada ponadnormatywne ilości żelaza i manganu i wymaga uzdatniania.

Sielec – wykonane 2 studnie głębinowe kat B. w 1994 roku, wydajność ponad 50m³/h, ponadto zbiornik wyrównawczy Q=100m³. Woda wymaga uzdatniania na skutek nadmiaru żelaza i manganu.

Straszowa Wola – odwiercono w 1993 i 95 roku dwie studnie głębinowe o wydajności do 50m³/h jedna studnia stanowi rezerwę. Woda nie wymaga uzdatniania. W przypadku dalszego rozbioru wody przez odbiorców indywidualnych, konieczne będzie dobudowanie zbiornika wyrównawczego.

Ruszenice – 1 odwiert w 1993 r. kat B. o wydajności 35m³/h, drugi odwiert w 1994 roku kat B. jako rezerwa. Woda nie wymaga uzdatniania i przewiduje się dobudowę zbiornika wyrównawczego.

Klew – istniejąca studnia przy szkole podstawowej o zatwierdzonych zasobach w kat B. w 1966 r. wydajność 16,8m³/h, aktualnie stanowi źródło wody dla istniejącej szkoły, woda nie wymaga uzdatniania.

Aktualny stan zasobów wód głębinowych i wydajność ujęć zabezpiecza potrzeby mieszkańców. Dla zapewnienia zdrowej wody konieczne staje się intensyfikowanie procesu wodociągowania gminy. Obsługę istniejących ujęć wody wykonują pracownicy urzędu.

Sieć wodociągowa na terenie gminy Żarnów wynosi ok. 170 km i zlokalizowana jest we wszystkich większych miejscowościach. Z uwagi na dużą rozległość gminy, stanowi ona ok. 45% zwodociągowania.

10. Infrastruktura drogowa

Przez gminę Żarnów przebiegają drogi o znaczeniu krajowym, wojewódzkim i powiatowym. Droga nr 74 Sulejów - Kielce jest bardzo ruchliwym fragmentem utartego traktu łączącego miasta nadmorskie z przejściem granicznym w Medyce, oraz Łódź z Kielcami i dalej z Krakowem. Stanowić ona powinna impuls do dalszego rozwoju obiektów służbowych do obsługi tranzytu towarowego i turystycznego. Podobne znaczenie mają dwie drogi wojewódzkie: nr 746 Żarnów – Opoczno – zachodnia część woj. mazowieckiego i nr 743 Żarnów – Końskie – Sandomierz – Stalowa Wola.

Przez terytorium gminy Żarnów, przechodzi kilka dróg, dawniej określanych mianem wojewódzkich, od 1 stycznia 1999 roku będących drogami powiatowymi, administrowanymi przez Powiatowy Zarząd Dróg w Opocznie. Są to: droga nr 30344 (relacji Paradyż – Skórkowice), nr 30345 (Wielka Wola – Straszowa Wola), nr 30346 (Miedzna Murowana – Żelazowice – Miedzna Drewniana), nr 30348 (Stara – Skórkowice), nr 30349 (Czersko – Żarnów), nr 30350 (Skórkowice – Reczków), nr 30351 (Skórkowice – Żarnów), nr 30352 (Tomaszów – Rudzisko), nr 30353 (Marcinków – Grębenice), nr 30354 (Grębenice – Maleniec) i nr 30355 (Skotniki – Ruszenice).

Rejestr ważniejszych połączeń drogowych uzupełniają istniejące drogi gminne: nr 3071301 (Dąbrówka – Dłużniewice – Zdyszewice), nr 3071302 (Stawowice – Topolice), nr 3071303 (Trojanowice), nr 3071304 (Nadole – Niemojowice Górki – Sobień), nr 3071305 (Ossa – Nadole), nr 3071306 (Niemojowice Górki – Niemojowice Nowiny – Żarnów), nr 3071307 (Zdyszewice – Ruszenice), nr 3071308 (Myślibórz – Marcinków), nr 3071309 (Żarnów – Tresta Wesoła – Myślibórz), nr 3071310 (Tresta Wesoła – droga woj. nr 30351 – Sielec – Chełsty), nr 3071311 (Paszkowice – Wierzchowisko – Malków), nr 3071312 (Marcinków – Adamów), nr 3071313 (Młynek – Siedlów), nr 3071314 (Siedlów – Malenie – Machory) i nr 3071315 (droga woj. nr 30355 – Sulborowice).

Ponadto w żarnowskiej gminie istnieje kilka dróg zakładowych, będących w posiadaniu GS „SCh” Żarnów, ZZPC Opoczno, WZIR Piotrków Tryb. i Nadleśnictwa Opoczno (z siedzibą w Sitowie). Są to m.in. drogi dojazdowe do Wytwórni Wód Gazowanych i Rozlewni Piwa w Żarnowie, do szybów kopalnianych, odkrywek, hałd, składowisk i obiektów przemysłowych kopalni „Żarnów” i „Chełsty”, do wodomistrzówki i stancy harcerskiej nad zalewem w Miedznie Murowanej oraz do leśniczówek w Sielcu i Myśliborzu. Dodatkowo rozważane są możliwości budowy innych, bardzo potrzebnych dróg gminnych w rejonach wsi: Miedzna Murowana, kol. Żelazowice, Niemojowice, Wierzchowisko, Soczówki i Tresta Wesoła. Najbliższa przyszłość pokaże, czy te plany uda się zrealizować.

Przez teren gminy przebiega Centralna Magistrala Kolejowa, wybudowana w końcu lat siedemdziesiątych i łącząca Śląsk z Warszawą i portami Trójmiasta. W miejscowościach Siedlów, Myślibórz, Solec, Budków oraz w Dorobnej Woli wybudowano w owym czasie wiadukty. Wzdłuż torów będą drogi kolejowe.

Stan nawierzchni jest różnorodny od asfaltowych, przez brukowe, żwirowe. Niewielkie części dróg ma jeszcze nawierzchnię gruntową. Zwiększenie corocznych nakładów budżetowych na utrzymanie i budowę dróg poprawia systematycznie ich standard. W ostatnim okresie znacznie poprawiono stan dróg gminnych (Paszkowice, Niemojowice, Topolice).

11. Gospodarka mieszkaniowa

Zasoby mieszkaniowe w gminie praktycznie w całości znajdują się w zarządzie gospodarstw indywidualnych i stanowią własność prywatną. Dominuje zabudowa zagrodowa i jednorodzinna.

W rejonie zbiornika retencyjnego w Miedznie Murowanej i Nadolu oraz na rzekę Czarną w Siedlowie, Adamowie i Maleńcu występuje zabudowa letniskowa, stanowiąca również własność prywatną.

Zasoby mieszkaniowe przedstawiają się następująco:

Na koniec 1992 roku:

Mieszkania	– 2174
izby	– 6504
pow. użytkowa mieszk	– 124,3 tys. m ²
pow. użytkowa mieszk /1 os.	– 17,5 m ²
liczba osób na mieszkanie	– 3,27
liczba osób na izbę	– 1,09

Corocznie w latach 90-tych oddawanych jest do użytku średnio 10 mieszkań rocznie. Najlepszym okresem w budownictwie były lata 1996-1997, gdy oddano do użytku 39 mieszkań. Dla zabezpieczenia potrzeb mieszkaniowych w gminie zwiększono powierzchnię terenów przeznaczonych pod zabudowę zagrodową i jednorodziną w Ogólnym Planie Zagospodarowania Przestrzennego. Istniejąca rozbudowa mieszkaniowa ulega w wielu wsiach degradacji i zachodzi konieczność jej adaptacji oraz modernizacji. Ostatnio obserwuje się wzrastającą liczbę budowanych domków letniskowych w terenach rekreacyjnych.

12. Oświata i wychowanie

Zadania oświatowe na poziomie podstawowym w gminie realizowane są: poprzez (stan na 30-06-1999 r.): 3 szkoły podstawowe w Żarnowie, Klewie i Wierzchowisku oraz 4 szkoły filialne z klasami I-III w Miedznie Murowanej, Chelstach, Zdyszewicach i Skórkowicach.

Wychowanie przedszkolne realizowane jest w klasach „O” zorganizowanych we wszystkich wymienionych szkołach.

Kształcenie na poziomie gimnazjum zorganizowano w budynku Szkoły Podstawowej w Żarnowie i klasą filialną w Klewie.

Szkolnictwo zawodowe reprezentowane jest w gminie poprzez zorganizowany uchwałą Rady Powiatu Opoczyńskiego Zespół Szkół Zawodowych, w którym funkcjonuje Zasadnicza Szkoła Zawodowa przygotowująca do zawodu: operator maszyn spożywczych, oraz Wieczorowe Technikum Spożywcze.

W zakresie szkoły podstawowej nauczaniem objętych jest 740 uczniów (100%), wychowaniem przedszkolnym 149 uczniów (95%). Do I-ch klas Gimnazjum uczęszcza ogółem 83 uczniów. W Zespole Szkół Zawodowych uczy się 145 uczniów. Zdecydowana większość absolwentów szkół w gminie kształci się w szkołach średnich, głównie w Końskich, Opocznie, Piotrkowie Trybunalskim, Tomaszowie Mazowieckim i Sulejowie.

Decyzje centralne wprowadzone z dniem 1 września 1999 r. reformę oświaty wywołują potrzebę rozbudowy istniejącej sieci budynków szkolnych. Szczególnie pilną stała się budowa pomieszczeń dla Gimnazjum w Żarnowie, w którym znajdzie pomieszczenia także Zespół Szkół Zawodowych oraz pełnowymiarowej sali gimnastycznej przy gimnazjum. Projekt techniczny obiektu jest już gotowy.

Stan istniejących budynków szkolnych jest średni. W każdej ze szkół (Żarnów, Klew, Wierzchowisko i Miedzna Murowana) konieczne są nakłady finansowe na modernizację instalacji sanitarnych i CO, oraz na docieplenie budynków.

Dowóz dzieci do szkół odbywa się głównie transportem zamkniętym, tj. 2-ma autobusami własnymi. Część uczniów (ok. 130) dojeżdża do szkoły środkami PKS, a dowozem własnym objętych jest 480 uczniów. Stan techniczny posiadanych autobusów gminnych jest niedostateczny. Zachodzi konieczność zakupu nowych środków transportowych przy pomocy finansowej MEN.

III. Najważniejsze cele rozwoju gminy Żarnów

1. Strategiczny plan rozwoju gminy Żarnów do 2010 roku.

Do najważniejszych aspektów rozwoju gminy zgłoszonych przez zespoły tematyczne składające się z radnych, pracowników urzędów i przedstawicieli instytucji zaliczono:

I. Zmniejszenie bezrobocia:

W obecnym okresie w gminie obserwuje się:

- ◆ wysoki poziom bezrobocia, w tym głównie wśród kobiet i młodzieży;
- ◆ tendencja wzrostu bezrobocia na wsi, powodowana nie podejmowaniem pracy w gospodarstwach przez młodych następców;
- ◆ wzrost bezrobocia ukrytego, wynikającego z rezygnacji z rejestrowania się w Urzędzie Pracy tych rolników i członków ich rodzin, którzy osiągają bardzo niskie dochody z prowadzonego gospodarstwa rolnego o powierzchni 2-5 ha;

II. Strefa społeczna i socjalna.

◆ w oświacie

1. Nie dostateczna baza lokalowa szkół podstawowych, powodująca trudności we wdrażaniu reformy oświatowej.
2. Wystarczająca dostępność do kształcenia się młodzieży na poziomie zawodowym i średnim w gminie i sąsiadujących z gminą miastach.
3. Zwiększająca się liczba młodzieży społecznie niedostosowanych.

◆ w ochronie zdrowia i opiece społecznej

1. Zwiększona podatność na choroby cywilizacyjne (układu krążenia, nowotworów, choroby alergiczne, zatrucia pokarmowe)
2. Zwiększająca się liczba zaburzeń życia rodzinnego.
3. Starzenie się populacji gminy, ze względu na „wyludnianie się wsi”, postępujący niż demograficzny i ujemny wskaźnik migracji ludności.
4. Ograniczone możliwości udzielania pomocy finansowej z gminy dla najbardziej potrzebujących rodzin.
5. Utrudniony dostęp do domów pomocy społecznej.

III. Potencjał ekologiczny gminy.

- ◆ Stan zanieczyszczenia środowiska naturalnego odpadami komunalnymi i komunikacyjnymi w ostatnich latach wybierał negatywny wpływ na możliwości rozwoju gminy, natomiast po zrealizowaniu zamierzeń – ulegnie znacznej poprawie.
- ◆ Opracowany Gminny Program Gospodarki Ściekami, który będzie sukcesywnie wdrażany w życie, a także wzrost świadomości proekologicznej społeczeństwa, rozwiąże problem ścieków i odpadów. Wpłynie to na czystość wód powierzchniowych i gruntowych.

- ◆ Z roku na rok powiększa się areal lasów i gruntów leśnych, gdyż występuje tu dużo gleb o bonitacji V, VI i VI z (pod zalesienie).
- ◆ Dobra dostępność do sieci gazu ziemnego.
- ◆ Zaopatrzenie gospodarstw domowych w zdrową wodę ulega znacznej poprawie.
- ◆ Zużyta infrastruktura energetyczna linii n/n wymaga dużych nakładów na ponowną reelektryfikację wsi.

IV. Rolnictwo.

1. Ekstensywna gospodarka roślinna wynikająca z ograniczenia nawożenia mineralnego gruntów, w połączeniu z niewielką gęstością zaludnienia, może stać się szansą dla rozwoju rolnictwa ekologicznego (produkcja zdrowej żywności) i agroturystyki w gminie. W realizacji wyżej wymienionego przedsięwzięcia niezbędne są środki z budżetu państwa.
2. Ograniczone obecnie możliwości rozwoju produkcji rolnej ze względu na niską bonitację gleb i słabo rozwiniętą infrastrukturę rolną (drogi, meliorację), muszą ulec znacznej poprawie poprzez inspirowanie do rozwoju małej przedsiębiorczości i stabilną politykę rolną państwa.
3. Słabo zorganizowany i niestabilny rynek produktów i płodów rolnych, winien zostać udoskonalony poprzez organizację rozmaitych form przetwórstwa płodów rolnych na terenie gminy i powołanie giełdy spożywczo-rolnej. W tym zakresie niezbędna jest współpraca wszystkich gmin powiatu opoczyńskiego i nadzór Starostwa Powiatowego w Opocznie.
4. Niski poziom wykształcenia i świadomości rolników o nieuchronności zmian strukturalnych w rolnictwie i jego otoczeniu, musi ulec radykalnej poprawie. Pomocą w tym zakresie służyć muszą placówki oświatowe (Zespół Szkół Zawodowych w Żarnowie, w tym Technikum Spożywcze) i przedstawicielstwa ODR.
5. W obecnym okresie występujący niski poziom dochodów gospodarstw rolnych i ograniczone możliwości tworzenia alternatywnych miejsc pracy, muszą ulec poprawie poprzez politykę interwencyjną państwa i wdrażanie do realizacji programów Unii Europejskiej.

V. Handel i usługi oraz turystyka

1. Obecna stosunkowo słabo rozwinięta sieć usług i małych zakładów produkcyjnych, winna zostać udoskonalona z uwagi na fakt usytuowania gminy na ważnych traktach komunikacyjnych. Może to stanowić szansę zbytu produkowanych towarów.
2. Niedostatecznie rozwinięta w stosunku do możliwości i zapotrzebowania infrastruktura służąca turystom i transportowi towarowemu przemieszczającemu się przez gminę, może ulec poprawie poprzez działania władz gminnych i przedsiębiorców.
3. Dotychczasowa niedostateczna promocja walorów krajobrazowych gminy, ulega poprawie poprzez działania władz lokalnych i miejscowych działaczy stowarzyszeń.

2. Strategiczny plan rozwoju gminy do 2010 roku.

Przyjmuje się następujące cele rozwoju gminy:

1. Podwyższenie poziomu życia na wsi:

- ◆ tworzenie warunków do intensyfikacji produkcji rolnej, podnoszenia dochodów z produkcji u rolników gospodarujących na najlepszych gruntach, organizacji produkcji zdrowej żywności, grup producenckich i innych.
- ◆ współudział w regionalnych programach wspierania lokalnej przedsiębiorczości (powołanie tzw. „inkubatorów przedsiębiorczości”).
- ◆ tworzenie warunków do organizowania miejsc pracy w zawodach pozarolniczych i w przemyśle, w tym w zakresie rozszerzania sieci usług dla ludności i na rzecz turystyki.
- ◆ udzielanie ulg podatkowych dla inwestujących na terenie gminy, a także daleko idącej pomocy prawnej, organizacyjnej i ekonomicznej podmiotom gospodarczym podejmującym się zagospodarowania wolnych obiektów gospodarczych i tworzących nowe miejsca pracy.
- ◆ zintensyfikowanie działań w celu odtworzenia wspólnie z innymi samorządami, rynku obrotu płodami i produktami rolnymi.
- ◆ tworzenie warunków do rozwoju budownictwa indywidualnego i zagrodowego.
- ◆ zwiększenie nakładów finansowych na rozbudowę i modernizację bazy oświatowej i kulturalnej w gminie. Powołanie Gminnego Ośrodka Kultury w Żarnowie oraz reaktywowanie domów ludowych i świetlic środowiskowych w gminie.
- ◆ rozwijanie aktywności społeczeństwa w celu rozwoju obiektów sportowych dla młodzieży. Wspieranie działalności stowarzyszeń propagujących kulturę oraz jednostek Ochotniczych Straży Pożarnych.
- ◆ prowadzenie planowej polityki szkoleniowo-informacyjnej dla mieszkańców gminy, w celu stałego informowania ich o zamierzeniach inwestycyjnych, możliwościach zmiany kwalifikacji zawodowych i pozyskiwania środków na tworzenie nowych miejsc pracy.

2. Rozwijanie infrastruktury technicznej w gminie:

- ◆ rozbudowanie sieci wodociągowej w celu dostarczenia wszystkim gospodarstwom domowym zdrowej wody i wyeliminowania wykorzystania wody ze studni kopanych.
- ◆ zrealizowanie gminnego programu gospodarki ściekami w celu ograniczenia zanieczyszczenia wód powierzchniowych i gruntów.
- ◆ rozbudowa targowiska gminnego w celu zabezpieczenia dodatkowych miejsc dla handlujących i ożywienia lokalnej przedsiębiorczości.
- ◆ zorganizowanie wspólnie z sąsiednimi samorządami systemu selektywnej gospodarki odpadami komunalnymi.
- ◆ rozbudowanie sieci gazowej w gminie w celu zwiększenia dostępu do ekologicznych źródeł energii cieplnej – wyeliminowanie zanieczyszczających środowisko kotłowni węglowych.
- ◆ zrealizowanie gminnego programu rozbudowy i modernizacji dróg gminnych.
- ◆ działania gminy zmierzające do sukcesywnego uzbrajania terenu, pod cele przemysłowo-mieszkaniowe, wynikające z zapotrzebowania społecznego.

Rozwój przemysłu wydobywczego surowców naturalnych:

- ◆ stworzenie prawnych i finansowych ułatwień dla podmiotów gospodarczych w zakresie zwiększenia obszarów eksploatowanych na rzecz wydobycia glin, piaskowców, piasków i żwirów.
- ◆ zorganizowanie działań w celu geologicznego rozpoznawania i dokumentowania złóż surowców.
- ◆ tworzenie warunków do efektywnego wykorzystywania złóż naturalnych gminy (pokłady jurajskiego piaskowca drobnoziarnistego) i wspieranie lokalnych inicjatyw, dotyczących produkcji np. detali architektonicznych i elementów wykorzystywanych w budownictwie.

3. Wdrożenie w gminie krajowego programu zwiększenia lesistości:

- ◆ włączenie Oddziału Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa oraz rolników do prac scaleniowo-wymiennych, zabezpieczenie środków z funduszy europejskich na sfinansowanie prac scaleniowo-wymiennych, mających na celu stworzenie warunków do zakładania dużych kompleksów leśnych oraz udzielanie pomocy rolnikom w zaopatrzeniu w sadzonki.
- ◆ opracowanie programu zadrzewień terenów wyłączonych z produkcji rolnej i nieużytków.

4. Wykorzystanie korzystnego położenia gminy Żarnów na ważnych szlakach handlowych i turystycznych. Wspieranie lokalnej przedsiębiorczości, przemysłu, przetwórstwa i handlu. Dbalność o korzystny estetyczny wizerunek Żarnowa i wszystkich miejscowości gminy.

5. Korelacja strategii gminy Żarnów ze strategią powiatu opoczyńskiego i województwa łódzkiego.

6. Wydzielenie na gruntach Miedzna Murowana i Nadole terenów dla potrzeb budownictwa letniskowego i uzbrojenie tych terenów w podstawowe urządzenia infrastruktury komunalnej (woda, energia, drogi). Przygotowanie bazy rekreacyjnej dla turystów i odpowiednio zabezpieczonych miejsc biwaków.

7. Zorganizowanie na terenach położonych nad rzekami Czarną i Wąglanką gospodarstw agroturystycznych, oferujących miejsca dla turystów korzystających z walorów tej rzeki i okolicznych lasów.

8. Tworzenie warunków do realizacji zbiorników tzw. „małej retencji” na rzece Czarnej, w rejonie miejscowości Siedlów-Ruszenice.

9. Zorganizowanie przy szkołach w Miedznej Murowanej i Klewie bazy noclegowej i niezbędnego wyposażenia dla organizacji „zielonych szkół” dla młodzieży miejskiej.

10. Urządzenie i oznakowanie szlaku dla turystyki pieszej i rowerowej wzdłuż rzeki Czarnej i wokół rezerwatów Diablej i Sieleckiej Góry. Tworzenie warunków do powołania nowych miejsc ochrony przyrody i dziedzictwa kulturowego Ziemi Żarnowskiej.

- 11. Wyeksponowanie walorów krajoznawczych i historycznych terytorium gminy poprzez stwarzanie sprzyjających warunków do promowania gminy i regionu (prasa, radio, książki, narzędzia multimedialne).**
- 12. Doprowadzenie do znaczących zmian w świadomości społeczeństwa gminy, wyrobienie w nich szacunku dla wspólnego mienia i właściwego pojmowania społecznej własności, będącego naszym wspólnym dobrem, oraz przekonania, iż wszyscy żyjemy w jednym „wspólnym domu”.**